

LIBERTATEA COPIILOR REFUGIAȚI ÎN SITUAȚII DE CRIZĂ

Lect. univ.dr. Victoria STRATAN

*Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău,
Republica Moldova*

Institute for Peace Studies in Eastern Christianity, Inc.,

Harvard University, Cambridge, MA U.S.A.

stratan.victoria@gmail.com

ABSTRACT: Freedom of Refugee Children in Crisis Situations

This article addresses the issue of freedom of refugee children in crisis situations, by focusing on the case of the Ukrainian refugees currently settled in the Republic of Moldova.

It engages the notional aspects as well as the normative framework regarding freedom, the forms of freedom, and the dimensions of freedom from the perspective of reason, struggle, creation, love, and humanity. The forms of freedom are schematized in the context of how children's rights to freedom and security are addressed in crisis situations, in light of an ongoing project aimed to reduce the educational difficulties faced by Ukrainian refugee children in the Republic of Moldova. The methodological approach is aimed at elucidating the documents that establish the legal dimension regarding the status of refugee children, their access to education, digital resources, social and intercultural activities.

Keywords: *children, crisis, education, freedom, Republic of Moldova, security, Ukrainian refugee, values.*

Introducere

Adevărul, Binele, Frumosul, Dreptatea, Libertatea, Sacrul sunt valori fundamentale ale umanității. Viața cu sens este viața trăită ca valoare. Însușirea valorilor reprezintă un deziderat, valorile fiind considerate, pe parcursul istoriei, un veritabil stimulator al acțiunii umane. Așa se face că în condiții istorice determinate sistemul de valori orientează acțiunile la nivel social global.

Valoarea se exprimă în sentimente și judecăți cu caracter imperativ, prin care se desemnează nu ceea ce este, ci ceea ce trebuie să fie, ce este demn de a fi prețuit, dorit obținut. Proiecția în viitor, după un sistem de valori și o anumită viziune asupra lumii, trasează direcția acțiunilor, armonizează experiențele de viață și le dă o rațiune de a fi.

Delimitări conceptuale

Într-o astfel de abordare, *libertatea* este creatoare de valori. Definind *libertatea* ca izvor al valorilor, filozoful francez J.P. Sartre¹ accentuează imposibilitatea de a concepe valorile fără *libertatea* persoanei. *Libertatea* este una din condițiile esențiale ale împlinirii morale a omului, este fundamentul oricărei valori. Pentru om, *libertatea* este lucrul cel mai de preț de pe lume, căci fără acest bun comun, omul ar înceta să fie om, iar viața lui, atât individuală cât și socială, pierde orice semnificație.

Consemnăm că sensul cotidian al noțiunii *libertate* trimite la „posibilitatea de a acționa după propria voință sau dorință”². Pluralul, „libertăți”, conform cercetătoarei R. Ghiațău³ corelează cu noțiunea de „drepturi ale omului”.

În accepțiune juridică, *libertatea* este o valoare socială promovată, dezvoltată și ocrotită de normele juridice, în sensul că personalitatea omului își găsește afirmarea în libertățile consacrate și asigurate de ordinea de drept⁴.

Libertatea susține M. Runcan⁵ „reprezintă posibilitatea (unei ființe, ori a unui proces, a unui grup) de a-și atinge în mod natural, organic, scopurile și de a-și perspectiva devenirea fără ca alte ființe, grupuri, procese, elemente exterioare să devieze vădit sau să stopeze brutal această devenire”.

Literatura domeniului⁶ distinge forme ale libertății, cupluri semantice reprezentate în figura 1:

1 Sartre, J-P., *L'Être et le Néant*, Paris, Editions Gallimard, 1943.

2 <https://dexonline.ro/>

3 Ghiațău, R., *Etica profesiei didactice*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013.

4 Popa, V., Popeti, C., Adamescu, I. *Drepturile omului (concept, legislație, practica statelor)*, Timișoara, Editura Presa Universitară Română, 1994.

5 Runcan, M., *Introducere în etica și legislația presei*, București, Editura ALL, 1998.

6 Ghiațău, R., *Etica profesiei didactice*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013.

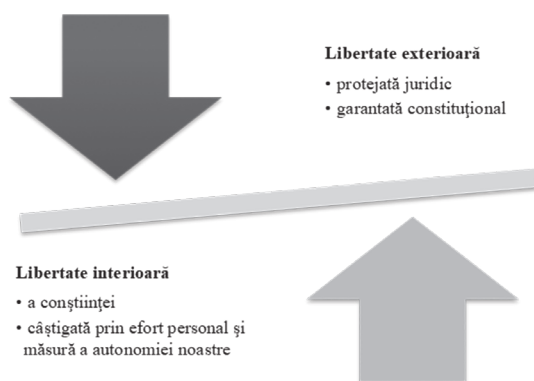

Fig. 1. Cupluri semantice ale libertății

Un alt cuplu semantic, ca formă a *libertății*, este prezentat în figura 2:

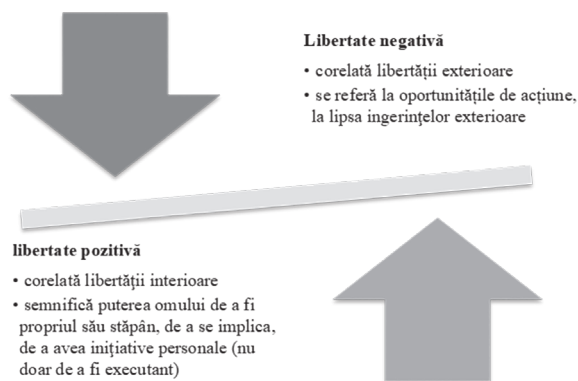

Fig. 2. Cupluri semantice ale libertății

Așadar, *libertatea* nu constituie doar un rezultat ce semnifică independență, ci și procesul prin care ajungem la acest rezultat, implică inițiativă, ceea ce face să fie o competență formată în timp, similar altor acțiuni esențiale vieții omenești. Distingem mai multe forme de *libertate* (fig.1; fig. 2), iar adevărata *libertate* nu înseamnă absența regulilor, ci respectul lor. *Libertatea* presupune și limite, întrucât se sprijină pe datoriile celorlalți către noi. *A fi liber* nu presupune să nu ții cont de nimeni și de nimic, să ignori valorile dreptății și adevărului. *Libertatea* autentică este corelată cu orientările axiologice pozitive.

Dimensiunile libertății

Înfăptuirea *libertății* în toate dimensiunile ei, menționează G. Albu⁷, nu se poate realiza fără următoarele premise:

Rațiunea. *Libertatea* nu există și nu se poate exercita în afara rațiunii. În lipsa rațiunii, omul rămâne la discreția voinței sale mici, mărunte.

Lupta. Ca să fii *liber*, esențial este să nu vrei să încetezi să fii *liber*. *Libertatea* se află în inima omului *liber*, el o duce pretutindeni cu sine.

Creația. Situată în intimitatea ei cea mai adâncă, deschizând punți spre alte valori, nu s-ar putea vorbi despre *libertate* în absența rațiunii, confruntării, bune consecvențe; nici în afara creației, iubirii și umanității, de vreme ce toate aceste componente îi conferă deplinătate și măreție, trăinicie și autenticitate.

Iubirea. Ura, adversitatea, dușmănia, teama de celălalt înseamnă însă dependență, constrângere, robie: „poți fi în robie doar față de cineva care îți este străin și vrăjmaș. Ceea ce este apropiat și drag nu constrânge. Cei iubitori și uniți sunt *liberi*, numai cei învrăjbiți și dezbinați se află în robie și cunosc constrângerea”.

Umanitatea. Nu este orgoliu sau umilință. Ea este singura modalitate de a feri eul de hipertrofia *libertății* și de atrofia ei, dacă nu cumva orgoliul și umilința sunt ele însele deja niște excese. Umanitatea este buna măsură a menținerii manifestării *libertății*, ceea ce ține în stare de normalitate pulsul inimii *libertății*.

Cert este că trebuința de *libertate* este în tandem cu trebuința de *securitate*, îndeosebi, când ne referim la copii, care în virtutea vârstei sunt mai vulnerabili. Nu în zadar, până la o anumită vârstă, menirea adulților este să pregătească copilul pentru o viață independentă, *securizată*. Or, dacă acest lucru noi nu-i putem garanta, înseamnă că am eșuat. Copiii sunt viitorul societății, viitorul națiunii. „Fără asigurarea *securității* omului *libertatea* lui este pur și simplu o deriziune” afirmă cercetătorul A. Roșca.

De altfel, constatăm că *securitatea* tinerii generații a devenit în secolul XXI, pe fondul conflictului armat din Ucraina, dar și din alte regiuni ale globului, o valoare importantă similar *libertății*. Nu există o *libertate* efec-

⁷ Albu, G., *Introducere într-o pedagogie a libertății: despre libertatea copilului și autoritatea adultului*, Iași, Editura Polirom, 1998, p.79.

tivă a individului fără asigurarea *securității* sale⁸. Pedagogul R. Cousinet⁹ menționează „copilul se simte *liber* pentru că este în *siguranță* și se simte în *siguranță* pentru că este *liber*”. Destinul copilului se împletește din *libertate* și inițiative: personale, din susținerea mediului la constituirea acestuia. Cousinet consideră că simultan cu trebuința de creștere, de securitate, de acțiune, de afectivitate, de posesiune, de ordine și socializare, de încredere, *libertatea* este necesitatea naturală a copilului.

Libertatea în contextul cadrului normativ

În fond, promovarea valorilor democratice constituie o funcție indispensabilă a unui stat. Totuși, în perioadele de criză, tensionate, valori ca *libertatea* și *securitatea* copiilor sunt prioritare.

Cât privește *Constituția Republicii Moldova*¹⁰, stat la care ne vom referi pe parcurs, *art. 25* prevede: „*libertatea* individuală și *siguranța* persoanei sunt inviolabile”. Ar trebui să evidențiem, în lumina subiectului abordat că la 20 noiembrie 1989, *Adunarea Generală a Națiunilor Unite* a adoptat *Convenția privind Drepturile Copilului*¹¹. La o analiză atentă a documentelor, sesizăm că Republica Moldova a ratificat *Convenția privind Drepturile Copilului* la 12 decembrie 1990. Din acel moment, guvernul Republicii Moldova trebuie să se asigure permanent ca fiecare copil să se bucure de toate drepturile înscrise în *Convenție*, *fără nici o excepție*. Pentru a pune în practică prevederile *Convenției*, *Parlamentul Republicii Moldova* a adoptat în anul 1994 *Legea privind Drepturile Copilului*¹².

Esențialmente, ocrotirea de către stat și societate a copilului, familiei și maternității constituie în Republica Moldova o preocupare politică, socială și economică de prim ordin. *Legea privind Drepturile Copilului*¹³ sta-

8 Roșca, A., „Libertatea, socializarea și securitatea individului: corelații, dimensiuni și limite”, Partea a II, în: *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2006, nr. 3(142), pp. 5-14. ISSN 1957-2294.

9 Albu, G., *Repere pentru o concepție umanistă asupra educației*, Pitești, Editura Paralela 45, 2005, apud p. 80.

10 *Constituția Republicii Moldova*. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro

11 *Convenția privind Drepturile Copilului*. <https://www.unicef.org/moldova/media/1401/file/Conventia-cu-privire-la-drepturile-copilului.pdf>

12 *Legea privind Drepturile Copilului*. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro

13 *Ibidem*.

bilește statutul juridic al copilului ca subiect independent, prevede asigurarea sănătății fizice și spirituale a copilului, formarea conștiinței lui civice pe baza valorilor naționale și general-umane, acordarea unei griji deosebite și protecții sociale copiilor lipsiți temporar sau permanent de anturajul familial sau care se află în alte condiții nefavorabile sau extreme.

Din perspectiva celor examinate, respectarea libertății și securității în situații de criză, este imperativ de elucidat aspectele ce vizează dreptul copilului la statutul de refugiat. Prin raportare la documentele nominalizate, corespunzător *Convenției privind Drepturile Copilului*¹⁴, art. 22 (1): „statele părți vor lua măsurile corespunzătoare pentru a asigura ca un copil care caută să obțină statutul de refugiat sau care este considerat refugiat în virtutea regulilor și procedurilor de drept internațional sau național aplicabile, fie că este singur sau însoțit de mamă și tată sau de orice altă persoană, să beneficieze de protecție și asistență umanitară corespunzătoare pentru a-i permite să se bucure de drepturile pe care i le recunosc prezenta Convenție și celelalte instrumente internaționale relative la drepturile omului sau cu caracter umanitar la care statele respective sunt părți”.

În acord cu *Convenția privind Drepturile Copilului* atestăm că *Legea privind Drepturile Copilului din Republica Moldova*¹⁵ prevede în art. 27, *dreptul copilului la statut de refugiat*: (1) Statul întreprinde măsuri necesare pentru a asigura copilului, care dorește să obțină statutul de refugiat sau este considerat ca refugiat, conform regulilor și procedurilor de drept internațional sau național, atât celui însoțit, cât și celui neînsoțit de părinți sau oricare altă persoană, protecția și ajutorul umanitar necesar. (2) Statul acordă, în caz de necesitate, sprijin organizațiilor în atribuțiile cărora intră protecția acestor categorii de copii.

Libertatea și securitatea copiilor refugiați din Ucraina: sinteză de proiect

În cheia dimensiunilor conceptuale și normative oglindite anterior, a aspectelor privind respectarea drepturilor copilului, a dreptului copilului la statut de refugiat, a asigurării libertății și securității, se profilează necesitatea reflectării situației din regiune. Astfel, prin intermediul proiectului „Suport pentru refugiații ucraineni în Republica Moldova”, finanțat de Swiss Solida-

14 *Ibidem.*

15 *Ibidem.*

ry, *Fundația pentru Copii „Pestalozzi”* (Elveția) și implementat de *Centrul Educațional Pro Didactica*, pe parcursul anului 2023, cel puțin 1050 de copii și tineri din 9 Centre de Plasament pentru Refugiați primesc sprijin în vederea depășirii traumelor generate de război și facilitării inserției lor într-un nou context social. *Scopul* principal este diminuarea dificultăților cu care se confruntă refugiații ucraineni prin crearea unor condiții de trai decente și ameliorarea stării lor de bine. Direcțiile de intervenție ale proiectului sunt conforme *Planului regional de răspuns la situația refugiaților din Ucraina*¹⁶, cu nevoile lor de protecție, dar și cu imperativul promovării coeziunii sociale între refugiați și locuitorii comunităților gazdă, inclusiv prin parteneriate cu administrația publică locală și prin activități de educație interculturală comune.

Unul dintre cele 4 domenii de intervenție ale proiectului a vizat organizarea pentru copiii din 9 comunități implicate în cadrul proiectului (Criuleni, Călărași, Cărpineni, Hâncești etc.), dar și pentru semenii lor din localitatea-gazdă, activități educaționale comune și de petrecere a timpului liber. Astfel, a fost asigurat accesul la educație a copiilor refugiați. Cadrele didactice responsabile de proiectarea, organizarea și desfășurarea acestora beneficiind în acest sens de instruire. *Scopul* programului de formare a constat în consolidarea competențelor pedagogilor pentru implementarea ghidului metodologic *Educație interculturală și conviețuire pașnică: „Hai să colorăm Pacea!”*.

În calitate de formator al programului de instruire a pedagogilor și autoarea ghidului nominalizat, evidențiez că racordarea concepției ghidului și a activităților educaționale organizate cu refugiații la *Convenția privind Drepturile Copilului* a reprezentat o condiție *sine qua non*. Promovarea valorilor democratice ca *libertatea, securitatea* (dar și altor valori etern-umane), mai cu seamă în această perioadă de criză, este vitală.

Pentru o delimitare precisă a aspectelor ce țin de respectarea drepturilor copiilor refugiați la *libertate și securitate* în situații de criză, vom analiza, succint, articolele *Convenției privind Drepturile Copilului*¹⁷ corelativ activităților educaționale demarate în proiect.

16 Planul regional de răspuns la situația refugiaților (ianuarie-decembrie 2023). Situația din Ucraina, UNHCR, Geneva, 2023.

17 *Convenția privind Drepturile Copilului*. <https://www.unicef.org/moldova/media/1401/file/Conventia-cu-privire-la-drepturile-copilului.pdf>

Accentuăm, în această ordine de idei, art. 13 (1) „copilul are dreptul la libertatea de exprimare”¹⁸. Conținuturile ghidului *Educație interculturală și conviețuire pașnică: „Hai să colorăm Pacea!”*, structurate în 7 module (*Constelația interculturalității: eu, tu, noi, voi, împreună pentru pace; Locurile din sufletul meu; Frumusețea este în inimă (credințe și valori); Comunicăm și relaționăm pașnic; Lecțiile din jurul nostru: primim și dăruim; Călătorie în jurul Pământului; Pe aripile imaginației*) și abordate de o manieră interactivă, oferă beneficiarilor posibilitatea de a se cunoaște mai bine unul pe celălalt și de a-și forma deprinderi de viață într-o societate interculturală. Prin activitățile reflectate în ghid și organizate la nivel de grup, copiii refugiați au avut posibilitatea să obțină și să ofere informații relevante pentru dezvoltarea lor armonioasă, au avut prilejul prin formele de organizare, jocurile didactice proiectate, să aleagă maniera de exprimare: prin dans, imagini, gesturi, în scris sau oral etc. Informațiile oglindite în ghid fiind focusate pe dezvoltarea armonioasă a personalității și crearea unui mediu sănătos din punct de vedere moral-spiritual. Participând la activitățile educaționale desfășurate de proiect, copiii refugiați ucraineni și semenii lor din localitățile-gază au interacționat, comunicat, colaborat, dezvoltându-și abilități care să le faciliteze integrarea într-o societate interculturală.

Este semnificativ că înființarea a 9 *DigitalHub-uri*, pe lângă diverse instituții din localitate (biblioteci, case de cultură, școli, primării etc.), au asigurat dreptul la informație a copiilor refugiați și implementarea activităților *Ghidului* cadrate pe conținuturi digitale. Centrele respective fiind dotate cu echipamente TIC, facilitează, astfel, accesul copiilor la învățarea online. Grație lor, refugiații de vârstă școlară au posibilitatea să-și continue studiile la distanță în baza curricula din țara de baștină.

În aceeași logică, s-a ținut cont de art. 14 (1) „statele părți vor respecta dreptul copilului la libertatea de gândire, de conștiință și religie”¹⁹. Evidențiem că activitățile recreaționale cu genericul „*Hai să colorăm Pacea!*” au fost centrate pe promovarea dialogului intercultural și pe eradicarea oricărei forme de discriminare (religie, rasă, culoare, sex, limbă, opinie, naționalitate, etnie, origine socială, situație materială sau alte condiții). În cadrul lor, s-a pus accentul pe explorarea conceptelor de „diversitate”, „diferențe culturale”, „drepturile minorităților”, „drepturile refugiaților”, „non-discriminare” etc., pe conștientizarea importanței unor relații sănătoase dintre exponenții

18 *Ibidem.*

19 *Convenția privind Drepturile Copilului.* <https://www.unicef.org/moldova/media/1401/file/Conventia-cu-privire-la-drepturile-copilului.pdf>

diferitelor culturi, pe cultivarea toleranței, pe formarea unei atitudini de acceptare a celuilalt.

Referitor la art. 15 (1) „statele părți recunosc drepturile copilului la libertatea de asociere și la libertatea de reuniune pașnică”²⁰ punctăm că activitățile de învățare și de petrecere a timpului liber pentru copiii refugiați au fost centrate pe principiile educației incluzive, fiind realizate în comun cu reprezentanți de aceeași vârstă din comunitățile locale. Acestea s-au axat pe demersuri de educație interculturală și de conviețuire pașnică, pe învățarea de „a trăi împreună cu alții”. Mascota fiind „curcubeul” – simbolul cerului senin, al păcii, al iubirii și al speranței. Valorile promovate în ghid și valorificate de pedagogi prin strategiile didactice vizează: atitudine pozitivă față de persoane și grupuri care aparțin altor culturi; respectul față de identitatea culturală proprie și față de identitatea culturală a celorlalți; respectul față de demnitatea și drepturile omului; disponibilitate pentru dialog intercultural și pentru cooperare; rezolvarea pașnică a conflictelor etc. Discuțiile, desenele și obiectele realizate, scenetele montate etc. au vizat drepturile omului, în general, și ale copiilor, în particular. S-a ținut cont de principiile toleranței și ale respectului reciproc, diferențele culturale, tradițiile, obiceiurile, sărbătorile proprii etniilor conlocuitoare ale celor două țări Moldova și Ucraina.

Ca rezultat, copiii refugiați li s-au creat condiții, prin intermediul psihologilor, pedagogilor și altor persoane abilitate, să depășească traumele psihologice (anxietate, depresie etc.), devenind mai deschiși, mai toleranți, mai cooperanți. Ei au învățat să aprecieze culturile altora, să accepte diferențele de opinii, valori, credințe, demonstrând o atitudine pozitivă față de ceilalți, respect față de identitatea culturală proprie și a celorlalți, față de demnitatea umană, disponibilitate pentru dialog intercultural, spirit civic.

Concluzii

Conjugarea eforturilor naționale și internaționale în vederea socializării pașnice, în perspectiva valorilor, a respectării drepturilor fundamentale ale omului (la viață, la libertate, la securitate etc.), în „spiritul interiorizării și activării valorilor consonante cu idealurile persoanei, conștientizarea asupra propriei identități”²¹, propagarea pe scară largă a codurilor cu privire la

20 *Ibidem*.

21 Cucoș, C., *Pedagogie*, (ed. a doua, revizuită și îmbogățită), Iași, Editura Polirom, 2002.

drepturile omului, soluționarea conflictelor pe cale amiabilă, reprezintă un imperativ.

Libertatea, securitatea, similar altor valori se instituie ca necesități resimțite în practica relațiilor umane, a raporturilor și activităților sociale, care le revendică prezența funcțională la nivelul conduitei individuale și de grup. Valorile nu au un sens, nu există decât în raport cu omul, prin el și pentru el²². Independentă de individ, dar legată totodată de el, valoarea exprimă o relație între acesta și lumea exterioară. Recunoscând valoarea, omul poate să o transfere din universul axiologic ideal în universul faptelor concrete, și conștient-volitivă.

Întegrarea educațională, socioculturală, a copiilor refugiați din Ucraina în Republica Moldova, prin acțiuni concrete, ce-au vizat respectarea dreptului la *libertate, securitate*, respectarea tradițiilor, obiceiurilor persoanelor refugiate, asimilarea și familiarizarea cu valorile naționale, cultura statului gazdă, s-a impus drept acțiune stringentă, fiind resimțită în practica relațiilor umane. Prin intermediul proiectului nominalizat au fost create condiții ca persoanele refugiate să nu trăiască între două culturi sau, cum se întâmplă în unele cazuri, să-și dezvolte o a treia cultură – cea proprie. Sprijinul acordat în cadrul proiectului copiilor refugiați, axat pe depășirea traumelor generate de război, prin participarea lor la activități educaționale, evenimente culturale, sărbători locale, vizitarea muzeelor, expozițiilor, organizarea întâlnirilor între copii din culturi diferite au contribuit la facilitarea inserției lor într-un nou context social pașnic, la consolidarea relațiilor de prietenie în acord cu valorile general-umane.

Bibliografie:

- ♦ ALBU, G., *Introducere într-o pedagogie a libertății: despre libertatea copilului și autoritatea adultului*, Iași, Editura Polirom, 1998.
- ♦ ALBU, G., *Repere pentru o concepție umanistă asupra educației*, Pitești, Editura Paralela 45, 2005.
- ♦ ALBULESCU, I., *Morală și educație*, București, Editura Eikon, 2008.
- ♦ CUCUȘ, C., *Pedagogie*, (ed. a doua, revizuită și îmbogățită), Iași, Editura Polirom, 2002.
- ♦ GHIAȚĂU, R., *Etica profesiei didactice*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013.

22 Albulescu, I., *Morală și educație*, București, Editura Eikon, 2008.

- POPA, V., POPETI, C., ADAMESCU, I., *Drepturile omului (concept, legislație, practica statelor)*, Timișoara, Editura Presa Universitară Română, 1994.
- ROȘCA, A., “Libertatea, socializarea și securitatea individului: corelații, dimensiuni și limite”, Partea a II, în *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, 2006, nr. 3(142), pp. 5-14. ISSN 1957-2294.
- RUNCAN, M., *Introducere în etica și legislația presei*, București, Editura ALL, 1998.
- SARTRE, J.-P., *L' Etre et le Néant*, Paris, Editions Gallimard, 1943.

Webografie:

- *Constituția Republicii Moldova*. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro
- *Convenția privind Drepturile Copilului*. <https://www.unicef.org/moldova/media/1401/file/Conventia-cu-privire-la-drepturile-copilului.pdf>
- *Legea privind Drepturile Copilului*. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=94939&lang=ro
- <https://dexonline.ro/>